

NAMANGAN VILOYATIDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNESNING HOZIRGI HOLATI, RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI VA INVESTITSIYA DINAMIKASI

Fayzullayev Ulug'bek Tursunbayevich
Namangan davlat texnika universiteti PhD., dotsenti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17062632>

Annotatsiya. Mazkur maqolada Namangan viloyatidagi kichik va o'rta biznes subyektlarining joriy holati, ularning iqtisodiy rivojlanishidagi asosiy tendensiyalar va investitsiya dinamikasi atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqot davomida kichik va o'rta biznesning viloyat iqtisodiyotidagi o'rni, ularning sohalar bo'yicha rivojlanish darajasi hamda so'nggi yillardagi investitsion faollik natijalari ilmiy asoslangan holda o'rganilgan. Muallif tomonidan kichik va o'rta biznes subyektlarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatayotgan omillar, mavjud muammolar va istiqbolli imkoniyatlar aniqlanib, investitsiyalarni samarali boshqarish hamda jalb qilish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Maqola natijalari Namangan viloyatida kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosatini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, o'rta biznes, Namangan viloyati, tadbirkorlik subyektlari, investitsiya dinamikasi, rivojlanish tendensiyalari, iqtisodiy o'sish, investitsiyalarni boshqarish, investitsiya muhiti, hududiy rivojlanish, iqtisodiy salohiyat.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida kichik va o'rta biznes subyektlari muhim rol o'ynab, ular iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, aholi bandligini ta'minlash va raqobat muhitini shakllantirishda asosiy harakatlantiruvchi kuch sifatida tan olingan. Bugungi kunda mamlakatning iqtisodiy siyosatida kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga katta e'tibor berilayotgani aynan shu bilan izohlanadi. Ushbu yo'nalish iqtisodiyotda xususiy sektorning ulushini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi turmush darajasini yaxshilashning asosiy vositasi hisoblanadi [1].

So'nggi yillarda Namangan viloyatida ham kichik va o'rta biznes sohasida sezilarli ijobiy siljishlar yuz berdi. Ayniqsa, viloyatning ishlab chiqarish va

xizmatlar sohasida kichik biznes subyektlarining ulushi sezilarli darajada oshib bormoqda. Bu yo‘nalishda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi farmoni [2] hamda “Hududlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori [3] asosiy turtki bo‘lib xizmat qilmoqda. Mazkur hujjatlarda kichik va o‘rta tadbirkorlikka investitsiyalarni jalb qilish, biznesni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan infratuzilmani yaxshilash hamda soliq va kredit siyosatini takomillashtirish orqali tadbirkorlik muhitini yanada yaxshilash vazifasi belgilangan.

Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki hamda BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kichik va o‘rta biznes rivojlanishi iqtisodiyotda barqaror o‘sishni ta‘minlash, aholini ish bilan ta‘minlash hamda hududlararo iqtisodiy nomutanosibliklarni kamaytirishning eng samarali usuli sifatida qayd etilgan [4]. Xalqaro ekspertlar tomonidan kichik va o‘rta biznes rivojiga yo‘naltirilgan investitsiyalarni oshirish orqali mintaqaviy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta‘minlash mumkinligi ta‘kidlanmoqda. Bu esa mazkur sohaning Namangan viloyatidagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Shu bilan birga, bugungi kunda viloyatdagi kichik va o‘rta biznes subyektlarining rivojlanish jarayonida qator tizimli muammolar mavjud. Xususan, kichik korxonalar tomonidan kredit va investitsiya resurslaridan foydalanishdagi qiyinchiliklar, yetarlicha rivojlanmagan infratuzilma, huquqiy va institutsional muhitdagi kamchiliklar biznes faoliyatining samaradorligini pasaytirmoqda [5]. Shu sababli kichik va o‘rta biznes subyektlari faoliyatini yaxshilash, ularning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish uchun ilmiy asoslangan kompleks yondashuvlarni shakllantirish va qo‘llash dolzarb masala hisoblanadi.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish va tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirish uchun hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish maqsadida, kichik va o‘rta biznesning iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari va investitsiya dinamikasini har tomonlama ilmiy asosda baholash

zarurati mavjud. Ushbu maqola aynan mana shu ilmiy vazifalarni hal qilishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.

Maqolada Namangan viloyatidagi kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyatining hozirgi holati, sohalar bo'yicha rivojlanish dinamikasi va investitsiya ko'rsatkichlari kompleks tarzda tahlil qilinadi hamda bu sohadagi mavjud imkoniyatlar, istiqbollar va yechilmagan muammolar aniqlanib, ularni bartaraf qilish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kichik va o'rta biznes subyektlarining iqtisodiy rivojlanishidagi ahamiyati va investitsiya jalb qilish mexanizmlari ilmiy adabiyotlarda keng tadqiq qilingan mavzulardan biridir. Xususan, Jahon bankining 2021-yilgi "O'zbekistonda kichik va o'rta biznesning rivojlanish istiqbollari" nomli tahliliy hisobotida mamlakat iqtisodiyotida kichik va o'rta biznes subyektlarining ulushini oshirish, ularning moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini qondirish mexanizmlarini yaxshilash zarurligi alohida ta'kidlangan [6]. Hisobotda qayd etilishicha, kichik va o'rta korxonalar rivojiga moliyaviy institutlarning yetarlicha jalb qilinmaganligi biznesning barqarorligini ta'minlashda asosiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Xalqaro Valyuta Fondining (XVF) "O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari" (2022) nomli hisobotida mamlakat iqtisodiyotida xususiy sektorning, ayniqsa kichik va o'rta biznesning ahamiyati oshib borayotganligi qayd etilgan bo'lib, bunda investitsiyalarni jalb qilish va samarali taqsimlash mexanizmlarini yaxshilash muhim strategik vazifa sifatida belgilanadi [7]. XVF ekspertlari ta'kidlaganidek, xususiy sektorga yo'naltirilayotgan moliyaviy va institutsional yordamni kuchaytirish zarur. Mahalliy tadqiqotlardan Zokirov va boshqalarning (2021) ishida Namangan viloyati misolida kichik va o'rta biznes subyektlarining investitsion faolligi va ularning iqtisodiy rivojlanishidagi o'rni chuqur tahlil qilingan [8]. Mualliflarning fikricha, viloyat iqtisodiyotining rivojlanishida kichik biznes subyektlari muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, ularning faoliyatida moliyaviy manbalar yetishmovchiligi, investitsiyalarni boshqarish bo'yicha bilim va ko'nikmalarning pastligi kabi qator muammolar mavjud. Raximova tomonidan 2022-yilda o'tkazilgan tadqiqotda

investitsiyalarni jalb qilishda kichik va o'rta biznesning rolini oshirish uchun davlat tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurligi ta'kidlanadi [9]. Muallif investitsiya muhiti yaxshilangan taqdirda kichik biznes sektorining iqtisodiyotdagi ulushi yanada ko'payishini prognoz qiladi va bunga erishish yo'llarini taklif etadi. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlarida (2023) ta'kidlanishicha, Namangan viloyatida kichik va o'rta biznes subyektlari investitsiya faolligi yuqori darajada o'sib bormoqda, ammo hududlararo rivojlanish nomutanosibligi hali ham saqlanib qolmoqda [10]. Mazkur hisobotlarda investitsiya jalb qilish bo'yicha davlat tomonidan belgilangan strategiyalar va ularning hududiy ijrosi haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. Umarov (2020) o'z tadqiqotida kichik va o'rta biznes subyektlariga ajratilayotgan kredit resurslari va investitsiyalarning samaradorligini oshirish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni ishlab chiqishni taklif etgan [11]. Muallifning fikricha, korxonalarning kredit olish imkoniyatlarini kengaytirish orqali viloyat iqtisodiyotining raqobatbardoshligi oshirilishi mumkin. G'ofurov va Hamdamova (2021) kichik va o'rta korxonalarga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasini ishlab chiqqan bo'lib, ushbu metodik yondashuv investitsiyalarning haqiqiy iqtisodiy samaradorligini aniq baholash imkoniyatini beradi [12]. Mualliflarning xulosalariga ko'ra, samaradorlikni baholashning yangi mexanizmlarini joriy qilish orqali kichik biznes subyektlariga yo'naltiriladigan investitsiyalar hajmini oshirish mumkin. Tolipov va Hamidov (2022) investitsiya faoliyatini faollashtirish orqali kichik va o'rta biznes subyektlarining innovatsion rivojlanishini rag'batlantirish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslab bergan [13]. Mualliflar innovatsiya va investitsiyalarni o'zaro bog'liq ekanligini ta'kidlab, ushbu ikki yo'nalishni parallel rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Abdullayeva (2021) o'z tadqiqotida kichik va o'rta korxonalar tomonidan moliyaviy resurslardan samarali foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rgangan bo'lib, mazkur sektorda investitsiyalar samaradorligini oshirish yo'llarini ko'rsatgan [14]. Tadqiqotda kichik biznes subyektlarida moliyaviy boshqaruv tizimini yaxshilash zarurligi ta'kidlanadi. Nazarova va

Ahmedov (2023) tomonidan kichik va o'rta biznes subyektlariga davlat tomonidan ko'rsatilayotgan imtiyozlar va investitsion muhitga ta'sirini tahlil qiluvchi tadqiqot bo'lib, unda soliq va investitsiya imtiyozlarining samaradorligi ko'rib chiqilgan [15]. Mualliflarning fikriga ko'ra, investitsion muhitni yaxshilash va davlat tomonidan taqdim etilayotgan imtiyozlar mexanizmini optimallashtirish orqali hududlarda kichik va o'rta biznes rivojini tezlashtirish mumkin.

Yuqorida keltirilgan ilmiy manbalarning tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, Namangan viloyatida kichik va o'rta biznes subyektlarining rivojlanish holati, investitsiyalarni samarali jalb qilish va iqtisodiy faollikni oshirish muhim strategik vazifa hisoblanadi. Mazkur tadqiqotlarning natijalari viloyatdagi tadbirkorlik subyektlari investitsion jozibadorligini yanada oshirish uchun zarur ilmiy va amaliy asoslarni yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotni amalga oshirishda bir necha ilmiy tadqiqot usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning asosiy metodologik asosini tizimli yondashuv tashkil etdi. Bu yondashuv kichik biznes sub'yektlari faoliyatining barcha jihatlarini yaxlit holda tahlil qilishga imkon berdi. Bundan tashqari, tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi: tizimli yondashuv, SWOT-tahlil, qiyosiy-statistik va ekspert baholash metodlari. Tadqiqotda Namangan viloyati statistika boshqarmasi va kichik biznes sub'yektlarining moliyaviy va iqtisodiy ko'rsatkichlari hamda ekspert so'rovlari natijalari keng qo'llanildi.

Tahlil va natijalar. Namangan viloyati va uning tumanlarida kichik va o'rta biznes subyektlarining iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari hamda investitsiya dinamikasi 2010–2025-yillar oralig'ida chuqur tahlil qilinadi. Kichik va o'rta biznes sektori viloyat iqtisodiyotida barqaror rivojlanish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi bandligini oshirishda hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, so'nggi yillarda ushbu sektorning rivojlanishi davlat tomonidan amalga oshirilayotgan kompleks iqtisodiy dasturlar va investitsiya siyosatiga bog'liq ravishda amalga oshirilmoqda. Mazkur tahlil orqali Namangan viloyatining kichik

va o'rta biznes sohasidagi iqtisodiy rivojlanishi bilan bog'liq real holatni baholash hamda kelgusi davr uchun istiqbollarni belgilash imkoniyati yaratiladi.

Viloyatdagi kichik va o'rta biznes subyektlarining hududlar kesimida rivojlanish ko'rsatkichlari ikki asosiy yo'nalish bo'yicha murakkab jadvallar orqali taqdim etilib, quyidagi tahlillar natijasida viloyatning investitsiya muhitidagi mavjud muammolar va salohiyatlar aniqlanadi.

1-jadval

Namangan viloyati va uning tumanlarida kichik va o'rta biznes subyektlari sonining rivojlanish dinamikasi (2010–2025 yillar oralig'ida, birlik hisobida)¹

Hududlar	2010	2015	2020	2025 (prognoz)
Namangan shahri	2150	3050	4700	5900
Mingbuloq tumani	560	780	1200	1520
Kosonsoy tumani	630	870	1350	1680
Norin tumani	480	670	1020	1350
Pop tumani	710	940	1420	1770
To'raqo'rg'on tumani	580	810	1260	1580
Uychi tumani	600	820	1300	1620
Uchqo'rg'on tumani	620	860	1340	1660
Chortoq tumani	530	750	1180	1470
Chust tumani	640	880	1380	1700
Yangiqo'rg'on tumani	590	800	1280	1590
Jami viloyat bo'yicha	8090	11230	17430	21840

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, 2010–2025 yillar davomida viloyatdagi kichik va o'rta biznes subyektlari sonida sezilarli o'sish kuzatilmoqda. Ayniqsa, Namangan shahri ushbu ko'rsatkich bo'yicha yetakchi o'rinda bo'lib, 2010-yilda 2150 ta bo'lgan biznes subyektlari soni 2025-yilga kelib, 5900 taga yetishi prognoz qilinmoqda. Bunday ko'rsatkichlar Namangan shahri iqtisodiyoti va infratuzilmasining rivojlanish darajasi yuqori ekanligini aks ettiradi.

Viloyatning boshqa tumanlari orasida Pop, Kosonsoy va Chust tumanlarida ham kichik biznes rivojlanish sur'atlari yuqori. Ushbu hududlarda kichik biznesning rivojlanish tendensiyasi asosan agrar sektorda, shuningdek, sanoat va xizmat

¹ Namangan viloyati hokimligi va Statistika boshqarmasi ma'lumotlari

ko'rsatish yo'nalishlarida kuzatilmoqda. Ammo Norin va Mingbuloq tumanlarida biznes subyektlari sonining nisbatan pastroq sur'atlarda o'sayotganligi qayd etilgan bo'lib, bu hududlarda kichik biznesning rivojlanishi uchun qo'shimcha rag'batlantirish choralari zarurligini ko'rsatadi.

2-jadval

Namangan viloyati va uning tumanlarida kichik va o'rta biznes subyektlariga jalb qilingan investitsiyalar hajmi dinamikasi (2010–2025 yillar, mlrd. so'm)²

Hududlar	2010	2015	2020	2025 (prognoz)
Namangan shahri	85,6	160,5	325,4	540,7
Mingbuloq tumani	12,8	25,3	58,7	94,6
Kosonsoy tumani	15,5	32,7	68,2	105,8
Norin tumani	10,3	21,4	52,3	89,2
Pop tumani	18,7	35,9	75,5	120,3
To'raqo'rg'on tumani	14,2	28,6	66,4	102,7
Uychi tumani	13,7	27,8	64,8	101,2
Uchqo'rg'on tumani	14,8	30,4	65,5	102,8
Chortoq tumani	12,5	24,6	60,3	96,4
Chust tumani	15,2	31,5	67,6	104,3
Yangiqo'rg'on tumani	13,0	26,9	62,4	99,7
Jami viloyat bo'yicha	226,3	445,6	966,9	1557,7

Kichik va o'rta biznes subyektlariga jalb etilgan investitsiyalar hajmining 2010–2025-yillar davomidagi dinamikasiga qarasak, viloyatda investitsion faollik sezilarli darajada o'sib bormoqda. Ayniqsa, Namangan shahri jalb etilgan investitsiyalar hajmi bo'yicha viloyatda yetakchi bo'lib, bu yerda iqtisodiy faoliyat uchun qulay sharoitlarning mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Pop va Kosonsoy tumanlarida ham investitsiyalar hajmi yuqori sur'atlar bilan oshmoqda.

Investitsiya hajmining pastroq darajasi esa Norin va Mingbuloq tumanlarida qayd etilgan bo'lib, bu hududlarning iqtisodiy rivojlanishini rag'batlantirish uchun qo'shimcha investitsion loyihalar va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari talab qilinishini ko'rsatmoqda.

Jami bo'yicha 2010-yilda 226,3 mlrd so'mdan 2025-yilga kelib, 1557,7 mlrd so'mgacha oshishi kutilayotgan investitsiyalar viloyatda kichik va o'rta biznes

² Namangan viloyati hokimligi, Statistika boshqarmasi va Investitsiyalar agentligi hisobotlari.

subyektlarining iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shishini ko'rsatadi. Kelajakda ushbu yo'nalishda davlat va xususiy sektor hamkorligini yanada kengaytirish orqali investitsiyalar samaradorligini oshirish muhim vazifadir.

Tadqiqotda kichik va o'rta biznes subyektlarining soni (Y) natijaviy o'zgaruvchi sifatida, ularga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi (X) esa omil (mustaqil) o'zgaruvchi sifatida qabul qilindi. Quyidagi chiziqli iqtisodiy-matematik model asosida regressiya tenglamasi tuzildi:

$$Y=a+bX+e \quad Y = a + bX + e \quad Y=a+bX+e$$

Bunda:

YYY – kichik va o'rta biznes subyektlari soni;

XXX – investitsiyalar hajmi (mlrd. so'm);

aaa – doimiy koeffitsiyent (investitsiya bo'lmagan holatdagi biznes subyektlari soni);

bbb – regressiya koeffitsiyenti (investitsiya hajmining biznes subyektlari soniga ta'siri);

eee – boshqa omillar ta'sirini ifodalovchi modeldagi xatolik.

Tahlilni amalga oshirish uchun Python dasturida statsmodels (OLS – Oddiy eng kichik kvadratlar) usulidan foydalanildi.

Amalga oshirilgan hisob-kitob natijalariga ko'ra quyidagi regressiya tenglamasi shakllantirildi:

$$Y=594,69+9,82X \quad Y = 594,69 + 9,82X \quad Y=594,69+9,82X$$

Tenglamadagi konstanta koeffitsiyenti ($a = 594,69$) Namangan viloyatida investitsiya hajmi nolga teng bo'lganda ham o'rtacha 595 ga yaqin kichik va o'rta biznes subyekti faoliyat yuritishini bildiradi. Bu esa, avvalgi davrlarda shakllangan kichik va o'rta biznes subyektlari bazasining mavjudligini aks ettiradi.

Regressiya koeffitsiyenti ($b = 9,82$) esa har 1 mlrd. so'mlik investitsiya ortishi natijasida, viloyatda o'rtacha 9-10 ta yangi kichik va o'rta biznes subyekti paydo bo'lishini bildiradi. Bu ko'rsatkich investitsiyalarni jalb qilishning hudud iqtisodiyotidagi strategik ahamiyatini yanada chuqurroq ochib beradi.

Regression modelining sifatini baholash uchun quyidagi statistik ko'rsatkichlar hisoblab chiqildi:

Ko'rsatkichlar	Qiymatlar	Izohi
Kuzatishlar soni (n)	11	Namangan va uning tumanlari
Determinatsiya koeffitsiyenti (R^2)	0,998	Juda yuqori aniqlik
Korrelyatsiya koeffitsiyenti (r)	0,999	Juda kuchli bog'liqlik
F-statistikasi	4577	Modelning yuqori ishonchliligi
F-statistika bo'yicha p-qiymat	0,000	Statistik jihatdan ishonchli
Regressiya koeffitsiyenti (b) uchun t-statistika	67,65	Koeffitsiyent yuqori ishonchliligi
Koeffitsiyent uchun p-qiymat	0,000	Koeffitsiyent juda ishonchli

Tahlil natijasida olingan yuqoridagi statistik ko'rsatkichlar regressiya modelining yuqori darajada ishonchli va ilmiy asosli ekanligini ko'rsatmoqda.

Tahlil natijalaridan quyidagi ilmiy-amaliy xulosalar chiqariladi:

Namangan viloyatida kichik va o'rta biznes subyektlarining sonini oshirish uchun investitsiyalarni ko'paytirish eng samarali iqtisodiy instrument sifatida namoyon bo'lmoqda.

Olingan regressiya tenglamasi investitsiya siyosatining kelajakdagi samaradorligini oldindan prognoz qilish imkoniyatini yaratadi.

Kichik biznes subyektlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida investitsiya faoliyatini kuchaytirish zarurati mavjudligini ilmiy asoslaydi.

Yuqoridagi tahlil asosida Namangan viloyati va uning tumanlarida kichik va o'rta biznes rivojini yanada tezlashtirish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Investitsion loyihalarni hududiy imkoniyatlarga mos ravishda ishlab chiqish va amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Kichik va o'rta biznes uchun qulay foizli, uzoq muddatli kreditlar ajratilishini kengaytirish.

Investitsiya jarayonlarini elektronlashtirish va soddalashtirish orqali biznes subyektlarining resurslarga erishuvini osonlashtirish.

Kichik sanoat zonalari orqali biznes subyektlariga ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish imkoniyatini yaratish.

Viloyatdagi universitet va institutlar bilan hamkorlikda tadbirkorlar uchun moliyaviy savodxonlik, investitsion menejment va marketing bo'yicha treninglarni muntazam tashkil qilish.

Shunday qilib, olib borilgan korrelyatsion-regression tahlil natijalari Namangan viloyatining kichik va o'rta biznes sektorida investitsiya faoliyatini kuchaytirish orqali iqtisodiy rivojlanishni yanada tezlashtirish va barqarorligini ta'minlash imkoniyatini yaratadi. Mazkur tavsiyalar va xulosalar hududning iqtisodiy salohiyatini oshirishda ilmiy asoslangan amaliy strategiya sifatida xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqotda Namangan viloyatida kichik va o'rta biznes subyektlarining hozirgi holati, ularning iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari hamda investitsiya dinamikasi kompleks ravishda tahlil qilindi. Olib borilgan chuqur va keng qamrovli tahlillar natijasida quyidagi umumiy ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar shakllantirildi:

Birinchidan, kichik va o'rta biznes subyektlari Namangan viloyati iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi ekanligi, ular viloyatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, aholi bandligini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda yetakchi rol o'ynashi aniqlandi. Ayniqsa, 2010–2025 yillar davomida Namangan shahri, Pop, Kosonsoy va Chust tumanlarida kichik va o'rta biznes subyektlarining sezilarli darajada ko'payishi kuzatilgan bo'lsa, viloyatning chekka hududlarida (Mingbuloq, Norin va boshqa tumanlar) bu rivojlanish sur'atlari pastroq ekanligi aniqlandi.

Ikkinchidan, kichik va o'rta biznes subyektlariga jalb qilingan investitsiyalar hajmi o'rganilgan davr mobaynida barqaror ravishda o'sib borayotgan bo'lsa-da, viloyatning tumanlari o'rtasida sezilarli hududiy farqlar mavjudligi aniqlangan. Namangan shahri va viloyatning iqtisodiy jihatdan faol tumanlari yuqori investitsion faollikka ega bo'lsa, iqtisodiy rivojlanishi past bo'lgan tumanlarda investitsiyalarni jalb qilish darajasi hali ham yetarli emasligi ko'rsatildi.

Uchinchidan, kichik va o'rta biznes subyektlari soni va investitsiya hajmi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ilmiy jihatdan asoslandi. Olib borilgan korrelyatsion-

regression tahlili orqali, kichik biznes subyektlari sonining oshishida investitsiya hajmining muhim va hal qiluvchi omil ekanligi yuqori aniqlikda ($R^2=0,998$) isbotlandi. Bu esa investitsiyalarni oshirish orqali hudud iqtisodiyotini yanada tezroq rivojlantirish mumkinligini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

To'rtinchidan, kichik va o'rta biznes subyektlarining rivojlanishini rag'batlantirish bo'yicha davlat tomonidan amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligi ham qayta baholandi. Mazkur chora-tadbirlar samarali bo'lishiga qaramasdan, hududlarda hali ham moliyaviy resurslarning yetishmasligi, byurokratik to'siqlar va infratuzilma muammolari mavjudligi aniqlanib, bu yo'nalishda qo'shimcha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurligi ilmiy asosda ko'rsatildi.

Beshinchidan, xalqaro tashkilotlar, xususan Jahon banki va Xalqaro valyuta fondining tavsiyalariga mos ravishda, kichik va o'rta biznes subyektlariga yo'naltirilgan investitsiyalarni kengaytirish, biznes muhitini yanada yaxshilash hamda xususiy sektorning moliyaviy imkoniyatlarini oshirish orqali viloyat iqtisodiyotining umumiy rivojlanish darajasini sezilarli darajada oshirish mumkinligi aniqlangan.

Yuqoridagi ilmiy xulosalar asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

Hududlararo investitsion nomutanosiblikni kamaytirish maqsadida iqtisodiy rivojlanishi past bo'lgan tumanlarga maxsus davlat investitsiya dasturlarini ishlab chiqish va ularni amalga oshirishni kengaytirish lozim.

Kichik biznes subyektlariga ajratiladigan imtiyozli kreditlash tizimini yanada soddalashtirish va kredit olish imkoniyatlarini kengaytirish zarur.

Hududiy infratuzilmani yaxshilash, kichik sanoat zonalari va tadbirkorlik infratuzilmasini tashkil etish orqali kichik va o'rta biznes uchun zarur sharoitlarni yaratish muhimdir.

Investitsiyalarni boshqarish bo'yicha maxsus o'quv va amaliy treninglarni muntazam ravishda tashkil qilish, korxonalarda investitsiya samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy-uslubiy ishlarni kuchaytirish tavsiya etiladi.

Hududlarda elektron platformalar va raqamli xizmatlarni rivojlantirish orqali biznes muhitidagi byurokratik to‘siqlarni kamaytirish hamda biznes uchun davlat xizmatlarini soddalashtirish zarur.

Umuman olganda, yuqoridagi tavsiyalar amaliyotga joriy etilgan taqdirda, Namangan viloyatida kichik va o‘rta biznes subyektlarining iqtisodiy rivojlanishiga erishish, aholi farovonligini yaxshilash hamda hududiy iqtisodiyotda mavjud bo‘lgan nomutanosibliklarni kamaytirish imkonini beradi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida Namangan viloyati iqtisodiy siyosatini shakllantirishda ilmiy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish va biznes muhitini yaxshilash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. – Toshkent: Lex.uz, 2020 yil 20 avgust.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. – Toshkent: Lex.uz, 2022 yil 28 yanvar.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Hududlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent: Lex.uz, 2021 yil 7 iyul.
4. Jahon Banki guruhi hisobotlari. “O‘zbekiston iqtisodiyotining 2021–2025 yillar uchun rivojlanish istiqbollari va tavsiyalar”. – Washington, DC: World Bank Group, 2021 yil oktabr.
5. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. “Namangan viloyatida kichik va o‘rta tadbirkorlik rivojlanishi to‘g‘risida hisobotlar (2020–2023 yillar)”. – Namangan: Namangan viloyati hokimligi, 2023 yil fevral.
6. World Bank Group. “Small and Medium Enterprises in Uzbekistan: Opportunities and Challenges”. – Washington DC: World Bank Publications, October 2021.

7. International Monetary Fund. "Economic Development Prospects for Uzbekistan". – IMF Country Report, No. 2022/024. Washington DC: IMF Publications, January 2022.
8. Zokirov B., Toshpulatov J., Saidova M. "Namangan viloyatida kichik biznesning investitsiya salohiyati va rivojlanish istiqbollari". – Namangan: NamDU Ilmiy jurnali, №3(12), 2021.
9. Raximova Sh. "Kichik biznesga investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlari". – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2022 yil, №2.
10. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. "Namangan viloyatida kichik va o'rta biznes rivojlanishi hisobotlari". – Namangan, 2023 yil fevral.
11. Umarov Z.A. "O'zbekiston hududlarida kichik va o'rta biznesni kreditlashni rivojlantirish muammolari va ularni hal qilish yo'llari". – Toshkent: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2020 yil.
12. G'ofurov U.V., Hamdamova L.S. "Kichik va o'rta korxonalarga investitsiyalar samaradorligini baholash metodologiyasi". – Toshkent: "Iqtisodiyot va innovatsiyalar" ilmiy jurnali, №4, 2021 yil.
13. Tolipov S., Hamidov O. "Innovatsion loyihalar asosida kichik biznes subyektlarini investitsion qo'llab-quvvatlash". – Samarqand: "Zarafshon" ilmiy nashriyoti, №1, 2022 yil.
14. Abdullayeva M.K. "Kichik biznes subyektlarida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llari". – Farg'ona: "Iqtisodiyot va ta'lim" jurnali, №3, 2021 yil.
15. Nazarova D., Ahmedov R. "Hududlarda kichik va o'rta biznes subyektlari uchun davlat investitsiya va soliq imtiyozlari samaradorligini baholash". – Buxoro: "Buxoro iqtisodiyot va moliya" jurnali, №2, 2023 yil.